

Shabane Barot och Sam Carlshamre

Den provisoriska universalismen

I en tid då det mobiliseras kring föreställningar om nationalstatens, folkgemenskapens och det religiösa samfundets särart runt om i världen kan själva tanken på en universell frigörelse te sig avlägsen. Kapitalismens globalisering verkar inte ha drivit fram någon förbrödring mellan världens folk. I stället dras konfliktlinjerna upp efter religiös sekt, nation eller föreställningar om ras, trots att vi i dag delar levnadsvillkor i större utsträckning än någonsin tidigare. I Mellanöstern tycks till exempel kontrarevolutionära krafter ha fått överhanden över de arabiska revolutionerna, och deras löfte om allas frigörelse, sammanfattat i slagord om »bröd, frihet, social rättvisa« (*'aish*,

hurriya, '*adala ijtima'ya*), har ersatts av blodiga inbördeskrig och religiösa förföljelser.

Allt snabbare klimatförändringar, ekonomisk kris och hundratals miljoner människor på flykt ställer samtidigt nya krav på vårt politiska tänkande och handlande: de ställer oss inför nödvändigheten att gå utanför de egna ramverken och lojaliteterna och anamma en universell syn på mänskligheten och frigörelsen. Den sortens universella perspektiv är i stort sett frånvarande inom dagens politiska samtal. Mot den bakgrunden vill vi i detta nummer ta ett nytt grepp på frågan om det universella. Är det möjligt att åter tala om och försöka bygga en likhetens snarare

än en skillnadens politiska teori och rörelse?

Under de senaste decennierna har vänstern, inte minst genom den så kallade postkoloniala teoribildningen, i hög grad kommit att förknippa idén om det universella – en universell historia, universella värden eller en universell »logik« – med kolonialismens och imperialismens förbrytelser.¹ Den martinikiske psykoanalytikern och marxisten Frantz Fanon, en av den postkoloniala teoribildningens viktigaste föregångare, talade i ett berömt citat om »det Europa som jämt talar om människan men samtidigt förgör henne var gång hon verkligen visar sig«.² Han syftade förstås på de föreställningar om ett europeiskt »civilisatoriskt uppdrag« i vars namn slavhandel, folkmord och exploatering av människor runtom i världen legitimerades. Idén om ett sådant uppdrag är långt ifrån död. Det räcker att nämna den tio år gamla franska debatten om värdet av att undervisa skolbarn i den franska kolonialismens »goda sidor«, den debatt som drogs igång

av krönikörerna Ulf Nilson och Johan Hakelius under hösten 2014, där de menade att vi borde framhäva Europas välgörande inflytande på resten av världen, och historikern Niall Fergusons återkommande försök att popularisera idén om det brittiska imperiets unikt civiliserade kraft.³ Tankefiguren »den vite mannens börda« lever vidare och måste naturligtvis oupphörligen kritiseras och genomlysas. Men kräver en sådan kritik att vi förkastar själva idén om det universella?

För Fanon var saken betydligt mer komplicerad än så. Visserligen var det enligt hans mening nödvändigt att undergräva »västerlandets ständiga proklamering av ägande- och upphovsrätten till »universalismen«, som idéhistorikern Michael Azar har påpekat. Men denna kritik uppnås »inte genom att förneka den, utan genom att verkligen ta universalismen på allvar«.⁴ För Fanon är själva det antikononiala motståndet det sammanhang där de verkligt universaliserande principerna framträder, där förutsättningarna för en »ny mänsklighet« kan

1. Se till exempel Gayatri Chakravorty Spivaks meningsutbyte med Vivek Chibber i *Cambridge Review of International Affairs*: Spivak i volym 27, nr 1 (2014), s. 184–198, Chibbers svar i volym 27, nr 3 (2014), s. 617–624.

2. Frantz Fanon, *Jordens fördömda* (2007 [1962]), s. 251.

3. Se till exempel Ingrid Hedström, »Kolonialismen het fransk fråga«, i *Dagens Nyheter* den 21 januari 2006; Ulf Nilson, »I stort sett har det mesta blivit bättre«, i *Expressen* den 7 oktober 2014; Johan Hakelius, »Tabu att säga något gott om kolonialismen«, i *Aftonbladet* den 23 oktober 2014.

4. Michael Azar, »Fanon, Hegel och motståndets problematik«, i Frantz Fanon, *Svart bud, vita masker* (1997), s. 23.

skönjas.⁵ Problemet med en arbetarrörelse som blundar för kvinnors underordning eller en feminism som utgår från den vita, heterosexuella kvinnans perspektiv, för att ta två exempel på förment universella politiska projekt som visat sig ha stora blinda fläckar, är ju just att de inte förmått vara universella nog. Kanske kan vi tänka oss en rörelse mot en universalism som inte gör våld på det partikulära eller förnekar skillnaderna, utan i stället generaliserar och förstärker våra kamper och krav?

Vi vill med andra ord utforska hur universella anspråk och idéer har spelat en roll och återigen kan spela en roll inom progressiv politisk teori och progressiva politiska rörelser. Mycket av den kritik som riktats mot projekt som påstått sig vara universella har varit befogad och viktig, men vad händer när vi överger själva anspråken på universell giltighet? Kanske spelar dessa anspråk en viktig roll såväl politiskt som vetenskapligt, såväl i vår kamp som i vår förståelse av samhället?

Dessa frågor undersöks i fyra tematiska avsnitt samt en inledande och en avslutande text. Den inledande texten av Étienne Balibar diskuterar själva företeelsen »universalitet« eller »det universella« och dess med nödvändighet mångfaldiga betydelser. Uppgiften för Balibar består just i att utifrån både logiska och politiska resonemang och

avgöranden begripliggöra relationen mellan dessa olika innebörder. I avsnittet därefter diskuteras de mänskliga rättigheterna, den institution som i dag gör starkast anspråk på universell giltighet. Vi undersöker villkoren för människorättsliga anspråk, hur rättighetsinnehav fungerar och vilka politiska konfliktlinjer som dragits upp inom och kring fältet. På vilket sätt kan de mänskliga rättigheterna fungera som ett radikalt vapen, och på vilka sätt kan de tvärtom förhindra en sådan kamp eller användas för att skärpa förtryck och underordning?

Numrets följande tre avsnitt kretsar kring historiska sammanhang och skeenden koncentrerade till geografiska platser där frågan om det universella på olika sätt aktualiserats: för det första den haitiska revolutionen 1791, för det andra den antikoloniala kampen i Indien och för det tredje försöken att hantera spänningen mellan det partikulära och det universella i efterkrigstidens befrielseörelser i Israel/Palestina. Dessa är inte avsedda som tre praktiska tillämpningar av någon abstrakt teori om vad det universella är eller hur det fungerar. Vi vill tvärtom bryta med den falska motsättningen mellan teori och praktik för att i stället undersöka hur universella anspråk organiskt vuxit fram i olika kamper, vilken roll de spelat och vad det har inneburit och innebär att bejaka respektive blockera dessa anspråk.

5. Fanon, *Svart hud, vita masker* (2007 [1952]), s. 54.

I numret publiceras texter av ett antal tänkare som är tämligen okända i Sverige, även om de är välkända internationellt. Bland dessa märks Aijaz Ahmad och Vivek Chibber, två marxistiska teoretiker som skrivit om den indiska subkontinentens historia. Ahmad och Chibber har båda riktat kritik mot den postkoloniala teoribildningen, inte minst den så kallade Subaltern Studies Group, en strömning som haft stort genomslag även i Sverige. Syftet med att lyfta fram Ahmad och Chibber är att nyansera och vidga förståelsen av »den indiska frågan«, ett av de centrala fälten vid en diskussion om universalism, och ge utrymme åt marxistiska perspektiv på den antikoloniala kampen i allmänhet. Ett annat namn som hittills lyst med sin frånvaro inte bara i svensk utan i europeisk debatt i allmänhet är den libanesiske marxisten Mahdi Amil. Med sina verk kring frågor om religiös sektarism, kolonialism och civilisationsbegreppets innebörd har han utövat ett mycket stort inflytande på den politiska debatten i arabvärlden, men trots detta har han inte förrän nu översatts till något europeiskt språk.

Vi har också velat ägna utrymme åt den karibiske revolutionären och historikern C. L. R. James och hans banbrytande studie *The Black Jacobins* från 1938, ur vilken vi översätter ett kortare utdrag. Den haitiska revolutionen 1791 har uppmärksammas förvånansvärt lite i Sverige med tanke på dess stora inflytande på slaveriet som institution och på befrielsekamper i hela den ko-

loniserade världen. Historiens första framgångsrika slavrevolt ställer många antaganden om exploatering, rasism och organisering på ända, och vi tror att den fortfarande kan vara en fruktbar utgångspunkt för diskussioner om vad en antikapitalistisk och antirasistisk kamp innebär. Rosa Luxemburg får med sin korta text om vulkanutbrottet på Martinique år 1902 representera förra sekelskiftets internationalistiska vänster i Europa, som formulerade en grundläggande och principfast kritik mot nationalism och imperialistisk aggression.

Medverkar i numret gör även China Miéville, under senare år uppmärksammad för sina nyskapande fantasy- och science fiction-böcker. I hans skönlitterära verk har teman som rättigheter och gränser ofta varit centrala. Det vi här lyfter fram är i stället ett utdrag ur hans doktorsavhandling, som utifrån ett marxistiskt perspektiv diskuterar betydelsen av det universella inom folkrätten.

Avslutar numret gör den politiska filosofen David Payne med sin text »De emancipatoriska idéernas universalitet«. Med utgångspunkt i ett politiskt slagord myntat av Occupy-rörelsen samt i Immanuel Kants filosofi undersöker Payne hur idéer som emancipation, demokrati och rättvisa förhåller sig till det universella. Blir dessa begrepp universella när de förs fram av partikulära kollektiv i en kamp, eller finns det redan på förhand en universalitet inskriven i dem? För övriga ny-

skrivna texter i numret står skribenten Nathan Hammelberg, den amerikanska litteraturvetaren Chana Morgenstern samt redaktionens medlemmar David Zachariah, Karin Zackari, Sam Carlshamre och Shabane Barot.

I numret förekommer även poesi av den franske artonhundratalspoeten Arthur Rimbaud, den samtida danska poeten och författaren Inger Christensen, samt den alltmer uppmärksammade svenska skribenten och poeten Jenny Wrangborg. Medverkar gör även två poeter som troligen är mindre bekanta för svenska läsare: Faiz Ahmad Faiz och Xu Lizhi.

Alla har de på olika vis tematiserat det universella i sin poesi. Faiz Ahmad Faiz är en av 1900-talets största urduspråkiga poeter. Han kallade sig sufist-leninist och var aktiv i Pakistans kommunistiska parti, i internationalistiska litterära sammanhang som Afroasiatiska författarförbundet och som mångårig redaktör för dess tidskrift *Lotus*. Faiz bildspråk är influerat av sufistisk symbolik och

utgör ett starkt exempel på en sammanmältning av de religiösa och sekulära sätten att tala om det universella. Samtidigt som hans språk anammade ett slags islamsk messianism befann han sig på kollisionkurs med de konservativa religiösa auktoriteterna. *Hum dekbenge*, som vi översatt här, tonsattes av den folkära sångerskan Iqbal Bano och blev ledmotiv i motståndet mot Zia ul-Haq militärdiktatur i Pakistan 1977–1988. Den nyligen avlidne kinesiske poeten Xu Lizhi hann före sin död endast publiceras i det ökända elektronikföretaget Foxconnns interntidning *Foxconn People*. Lizhi arbetade vid det löpande bandet i en fabrik i Shenzhen mellan 2010 och 2014. 24-åringen tog sitt liv under hösten, i likhet med 14 andra Foxconnarbetare de senaste åren.⁶

Sammantaget hoppas vi att dessa texter kan inspirera till en fördjupad diskussion kring frågor om frigörelse, särart och universalitet. Vi tror att den sortens diskussion är central för dagens vänster.

6. Se <http://libcom.org/blog/>.